

L'ALLAU FRANCESA AL MARESME DURANT ELS SEGLES XVI I XVII. UN EXEMPLE D'IMMIGRACIÓ EN XARXA

INTRODUCCIÓ

En el decurs dels anys 80 del segle xx, en el marc del corrent revisionista de les teories clàssiques i davant la incapacitat d'oferir respostes als nous interrogants plantejats pels investigadors, van començar a aflorar nous enfocaments teòrics i metodològics. Un bon exemple d'aquestes noves orientacions va ser l'arrelament de les anàlisis microanalítiques, la història de la família, els estudis del cicle vital i la teoria de les xarxes. Pel que fa a aquesta última, es parteix de l'existència d'unes cadenes o xarxes migratòries invisibles. Una mena de malla que es va teixint entre familiars i compatriotes, així com entre els llocs d'origen i de destinació i que exerceixen una gran influència en la direccionalitat i la periodització dels desplaçaments, així com en la selecció dels immigrants.¹

En un treball sobre la immigració cap a Bilbao, Rocío Garcia constata la importància que va exercir l'entramat de relacions que els nouvinguts havien anat forjant des del seu lloc d'origen cap a la nova àrea de procedència.² Ara bé, moltes de les pautes de comportament apreciades no només en aquest treball, sinó en altres moviments migratoris, serien perfectament extrapolables a d'altres fluxos de població produïts al llarg de la història.

Les xarxes migratòries constitueixen, parafrasejant Rocío Garcia, el conjunt de vincles interpersonals que connecten immigrants i no immigrants entre les seves àrees d'origen i de destinació per mitjà dels lligams de parentiu, d'amistat i de comunitat d'origen compartida a través dels quals es canalitza la informació.³

Així, des del punt de vista de les comunitats d'origen, aquesta xarxa esperona la decisió d'emprendre el camí de la immigració, mentre que des de la perspectiva del lloc de destinació l'existència d'aquest entramat de relacions influeix en l'assentament en una determinada zona geogràfica, ja que el potencial immigrant sap que allà se li facilitarà una feina i un habitatge. En aquest sentit, doncs, la pervivència d'un contacte previ esdevindria cabdal, ja que en certa manera contribuiria a desdramatitzar el trauma migratori.

Massa sovint, a l'hora d'analitzar la immigració francesa dels segles *xvi* i *xvii*, la historiografia ha centrat el seu interès en quantificar aquest corrent poblacional, així com en fixar la seva cronologia, les seves causes i les seves zones de procedència,⁴ deixant en un segon terme el paper desenvolupat per les xarxes migratòries enteses com un poderós factor d'atracció de nous immigrants.⁵

Tal com ens indica Salas, els llibres parroquials únicament asseguren la presència de l'immigrant a la parròquia o localitat on són enregistrats en el moment en què se li administra el sagrament del matrimoni o del baptisme a un dels seus descendents o, fins i tot, quan arriba la seva mort. Tanmateix, els sacramentaris no ofereixen resposta a determinades qüestions que esdevenen cabdals per poder entendre la importància d'aquest corrent migratori. Per exemple, de la consulta dels llibres parroquials no es desprèn a quina edat van marxar de França, com van fer la travessia cap a terres catalanes, si van venir directament al Maresme o, en cas contrari, per quines localitats van passar abans d'establir-s'hi definitivament, on van aprendre l'ofici exercit a Catalunya o si sempre van realitzar la mateixa activitat professional, entre molts d'altres interrogants més.⁶

Sortosament, per pal·liar aquest buit d'informació, disposem dels expedients d'informació matrimonial dipositats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Així, per tal de combatre la bigàmia i l'heretgia –a causa de l'arrelament dels hugonots en algunes de les zones de procedència d'aquest col·lectiu– el bisbe de Barcelona va determinar l'obligatorietat de presentar un document per mitjà del qual el nuvi francès havia d'aportar testimonis que confirmessin, per una banda, la seva solteria i, per l'altra, la seva fe catòlica.

Sens dubte, en contrast amb els llibres parroquials, aquesta tipologia documental permet resseguir la trajectòria d'aquests immigrants des que van marxar dels seus llocs d'origen fins que van passar per la vicaria i, per tant, van culminar el seu procés d'integració. En aquest sentit, es tracta d'una informació molt valuosa que aporta un punt d'humanitat que contrasta amb la rigidesa i la fredor dels sacramentaris.

Així, per mitjà d'aquests expedients, sabem a quina edat van emprendre per primera vegada el camí de la immigració, en companyia de qui van fer la primera travessia, el seu itinerari abans d'establir-se definitivament al seu últim lloc de residència, les feines realitzades a Catalunya, la xarxa d'amistats i de companys de feina forjada durant els anys de residència al Principat, així com la pervivència o no dels lligams amb els llocs d'origen.

Davant la riquesa d'informació susceptible de poder ser analitzada, al llarg d'aquesta comunicació focalitzarem la nostra mirada en els expedients d'informació matrimonials del període 1577-1700 que corresponen al Maresme. En concret, fixarem la nostra atenció en tot un reguitzell d'elements: el viatge cap a la seva terra promesa, les primeres feines a la nova comunitat, l'itinerari resseguit per terres catalanes abans d'establir-se definitivament a la comarca, així com

l'articulació d'aquest corrent migratori des del punt de vista del manteniment dels contactes amb les localitats d'origen. En definitiva, tot aquest glossari d'elements ha de permetre d'aproximar-nos a les vicissituds d'aquest flux migratori des d'un altre punt de vista, així com copsar la importància i l'efectivitat d'aquesta xarxa de contactes a l'hora d'afavorir l'arribada de nous immigrants i facilitar la seva integració a la societat d'acollida.

Malauradament, la documentació seleccionada únicament ens proporciona informació sobre els enllaços celebrats al bisbat de Barcelona. No disposem per la diòcesi de Girona de cap tipologia documental equivalent. Igualment, una altra de les problemàtiques que se'ns presenta rau en el fet d'acabar prioritzant aquells elements que podríem qualificar d'anecdòtics, o d'atorgar la categoria de general a aquells altres que potser no siguin representatius més que per si mateixos. Amb tot, com molt bé puntualitza Salas, aquests són els biaixos que comporta una anàlisi de tipus microsocial.⁷

LA PRIMERA TRAVESSIA CAP A TERRES CATALANES

Aproximadament, quatre de cada deu immigrants inscrits en la Matrícula de 1637 declaraven tenir algun familiar a Catalunya, essent els lligams més sovintejats els conformats per cosins i germans, seguits a més llarga distància pels pares i oncles.⁸ Ara bé, caldria plantejar-se quants dels matriculats que confessaven no disposar de cap parent a terres catalanes (56,8% al conjunt de la comarca) no tenien com a company de feina o veí a la nova comunitat d'acollida algun immigrant nascut a la seva mateixa localitat d'origen o a una població veïna.

En aquest sentit, com ja s'ha tingut oportunitat de ressaltar en altres publicacions, l'anàlisi del lloc de procedència dels inscrits a la Matrícula de 1637 revelava el predomini de determinades localitats del Migdia francès en algunes poblacions d'aquesta comarca. A tall d'exemple, recordem els naturals d'Aurignac a Alella i Premià, Beauxalot a Arenys de Mar i a Arenys de Munt, Landorthe a Mataró i Arnaiguillem a Sant Andreu i Sant Vicenç de Llanvaneres, per citar alguns casos.

La constatació d'aquests dos fenòmens, és a dir, l'existència de familiars a Catalunya i l'abundància de francesos oriünds de determinades viles en algunes localitats maresmenques, planteja alguns interrogants sobre com es va desenvolupar aquest corrent migratori i el viatge cap a terres catalanes. Amb tot, un dels principals obstacles a l'hora d'atansar-se a aquest tema, rau precisament en el silenci de les fonts documentals. Malauradament, no disposem d'unes memòries o d'unes cròniques dels immigrants que expliquin les vicissituds del seu trajecte cap a la nova terra d'acollida. En tot cas, disposem de la informació aportada pels intendants i viatgers francesos que mostren el seu punt de vista sobre aquest degoteig humà.

Malgrat les limitacions, les dades aportades per la bibliografia i els coetanis, així com els comentaris d'alguns expedients d'informació matrimonial, permeten fer-se una idea de com es van articular aquests viatges cap a terres catalanes.

Així, si ens atenem a les dades proporcionades per les fonts documentals, la mitjana d'edat de sortida de França se situava als dotze anys en el cas dels expedients d'informació matrimonial i als disset anys en el cas de la Matrícula de francesos de 1637.⁹ En un i altre cas es tractava d'una immigració preferentment masculina protagonitzada per adolescents que no arribaven als vint anys, la qual cosa obliga a plantejar-se fins a quin punt no va ser una allau migratòria de caràcter col·lectiu.

Quan el trajecte era protagonitzat per nois d'una mateixa localitat o de poblacions veïnes, cal pensar que a causa de la joventut dels seus protagonistes –en ocasions participen infants de set i vuit anys– el viatge fos encapçalat per una persona més experimentada que es responsabilitzaria de la cura dels menors. Es tractava dels anomenats portadors, homes que coneixien el camí i que pactaven amb els pares dels infants i adolescents les condicions del viatge, comproment-se, a canvi d'una remuneració econòmica prèviament establerta, a guiar-los i cuidar-los durant el trajecte i, una vegada al lloc de destinació, proporcionar-los una llar i una feina. A tall d'exemple esmentem Francesc Mas, que en un expedient matrimonial reconeix «haber portat muchas voltas gent de sa terra assi en Catalunya»¹⁰ i Raymon Rey, que afirma que «porta al dit Joan Robert en esta terra».¹¹

La importància d'aquests desplaçaments en grup, se'ns confirma amb les declaracions dels futurs contraents en els expedients d'informació matrimonial. Així, Joan Roger, sabater del bisbat d'Agen, reconeix que fa onze anys que «vingue de França amb companyia de alguns amics que tots plegats vingueren on son tots de un lloch».¹² En altres casos, tot i no ser originaris del mateix lloc, provenen de localitats relativament properes, la qual cosa evidencia l'abast geogràfic d'aquestes expedicions. Per exemple, encara que Pau Gendre i Jacob Boria declaraven haver vingut plegats de França, Boria procedia d'una localitat situada a mitja llegua de distància de la d'on era oriünd Pau Gendre.¹³

Tot i que en el decurs dels anys els lligams establerts amb els seus companys de viatge es van anar debilitant, cal advertir que en els expedients d'informació matrimonial proliferen com a testimonis immigrants que havien fet la travessia plegats. En alguns casos, es detecta la voluntat de preservar aquests vincles fins al punt que acaben resseguint trajectòries vitals paral·leles. Així, Francesc Guillo, mestre de cases resident a Mataró, aporta com a testimoni Pere Ros, un altre mestre de cases originari del mateix bisbat. En ambdós casos, s'observa com primer van marxar junts de França per establir-se a Girona durant dos anys i, més tard, es van traslladar a Llinars del Vallès per establir-se definitivament a Mataró.¹⁴

Malgrat que una part dels immigrants van emprendre el camí de la immigració acompanyats de veïns i amics, una altra part gens menyspreable ho va fer

en el si del nucli familiar. En aquest sentit, sovintegen a les declaracions dels nouvinguts que afirmen haver arribat a terres catalanes acompanyats de pares, germans i cosins. Ara bé, no era el mateix emprendre la travessia cap a la nova terra promesa als tres anys que fer-ho als dotze o tretze anys.

Així, s'observa com els menors de cinc o sis anys acostumaven a marxar dels seus llocs d'origen acompanyats pels seus pares. En aquests casos, probablement hi hauria la intenció d'integrar-se de forma permanent a la nova comunitat d'acollida i, a la llarga, constituïria una experiència menys traumàtica per al nouvingut. Per exemple, Joan Badia, ferrer de la localitat comenquesa d'Orinyach, afirmava en el seu expedient d'informació matrimonial que:

«ha mes de 20 anys que sos pares lo portaren en Catalunya i en aquest temps ha estat en companyia de sos pares en la vila de Martorell y Barcelona sense haver tornat a França».¹⁵

Ara bé, quan el futur immigrant entrava en l'adolescència, la situació canviava, ja que o bé era conduït pel pare, l'oncle, el germà o el cosí de més edat, o bé anava acompanyat d'un cosí o d'un germà d'una edat similar sota la direcció d'un portador. Així, proliferen els casos d'immigrants temporers que introdueixen els membres més joves de la família en aquest tipus de feina estacionària. Aquest és el cas de Domingo Deusachs, que va ser portat pel seu pare des de Comenges cap al Maresme. Però cal dir que, a diferència del fill, el pare va viure a cavall entre Catalunya i França.¹⁶ Un altre cas és el d'Antoni Lanes, que va ser conduït per un germà més gran des de Càors a Calella.¹⁷ En canvi, els germans Cluxart¹⁸ o els Blanch¹⁹ van emigrar plegats quan eren petits i van romandre junts a la localitat on es van assentar.

Un factor a destacar per la seva singularitat és el cas de la immigració femenina. La historiografia ha tendit a minimitzar el paper de les dones en aquests moviments poblacionals. Tot i ser la seva presència molt minoritària –percentualment a la comarca no arriba al 0,5%– destaca pel fet que va ser un flux migratori desenvolupat en el si de la família. Les dones franceses van emprendre el viatge cap a «Eldorado català», acompanyades pels seus pares quan eren unes nenes, o bé amb el seu marit o promès una vegada adultes. Així, destaquem les trajectòries de Joana Saberach²⁰ i Caterina Ricart,²¹ que van ser portades pels seus pares quan tenien tres i quatre o cinc anys respectivament. En ambdós casos, es van acabar esposant amb nuvis francesos.

Aquesta pauta de comportament, apreciada a partir de la lectura dels expedients d'informació matrimonial, es veu reafirmada amb la informació aportada per la bibliografia. Així, segons Soulet, a causa del seu sistema organitzatiu, l'associació va constituir un principi bàsic en la vida dels pirinencs.²² Per aquest motiu, cal pensar que aquests fluxos migratoris no s'iniciaven de forma aïllada i individual, sinó que tenien lloc en el marc d'una pràctica col·lectiva forjada al llarg de diverses generacions. Amalric assenyala disposar d'alguns exemples que

demostrin que moltes vegades el viatge d'anada era organitzat per un grup de veïns procedents de poblacions properes, la qual cosa s'enquadra amb el predomini d'immigrants nascuts a la mateixa localitat o situades a pocs quilòmetres de distància.²³

Gràcies al buidatge de les minutes notarials de la localitat d'Arnac, Granier va poder resseguir la trajectòria del banquer Antoni Andrieu, el qual, des de 1649 fins a 1690, va guiar i escoltar cap a València veïns de la província de Rouergues. En aquest cas, els immigrants eren encaminats en grup per Andrieu, el qual s'encarregava d'alimentar-los durant el trajecte. Una bona part d'aquests francesos eren els fills menors de famílies de petits propietaris; és a dir, gent d'extracció social baixa, però a vegades amb un ofici rendible.²⁴

Els estudis de Poitrineau confirmen també l'existència de tota una xarxa organitzativa encaminada a facilitar l'arribada i la integració dels joves francesos a la Península. L'examen dels arxius notarials francesos dut a terme per Poitrineau en un període més tardà, va permetre descobrir l'existència d'uns «traités de conduite». Aquests documents consistien a encomanar un jove immigrant a un altre ja establert al país de destí. És en aquest context que cal interpretar la presència d'aprenents ultrapirineus en cases d'artesans d'origen francès. Encara que per un període posterior i per una geografia diferent, les mateixes fonts informen de la presència dels anomenats «passadors», és a dir, individus que s'oferien a «passar» i a guiar grups d'immigrants cap al seu lloc de destinació a canvi d'una retribució econòmica.²⁵

Per la seva banda, Salas ha arribat a unes conclusions similars a partir del buidatge dels expedients d'informació matrimonial dipositats a Saragossa.²⁶ Així doncs, a tenor de les dades aportades per la bibliografia francesa i els treballs d'aquest historiador aragonès, podem confirmar que la immigració francesa es va articular en forma de xarxa, ja sigui en el si del nucli familiar, ja sigui per mitjà dels vincles veïnals.

LES PRIMERES INCURSIONS AL MÓN DEL TREBALL A LA NOVA COMUNITAT D'ACOLLIDA

L'eficàcia d'aquest entramat de relacions s'observa també quan s'analitza quins van ser els primers treballs realitzats a Catalunya. Així, una aproximació a les trajectòries professionals resseguides pels nouvinguts evidencia que en molts casos són aquells immigrants ja assentats a la societat d'acollida els encarregats de proporcionar les primeres feines als nouvinguts i, en certa manera, facilitar la seva integració.

Si els llibres de defunció indiquen quin era l'ofici d'aquella proporció de nouvinguts desarrelats i temporers, les partides de matrimoni i els expedients d'informació matrimonial mostren, per la seva banda, el perfil laboral d'aquells immigrants que van arrelar al país i els mostren en un moment de la seva trajectòria

vital de màxima plenitud. En bona mesura, han aconseguit la plena integració gràcies al fet d'haver emparentat amb famílies catalanes. Finalment, la Matrícula de 1637 aplega ambdues realitats, la dels temporers i la dels permanents. Però, a diferència d'aquestes tipologies documentals, els expedients d'informació matrimonial precisen quina va ser la singladura del futur contraent des que va arribar a terres catalanes. Ara bé, segurament una de les principals febleses d'aquesta tipologia documental rau en el fet que únicament referencia la biografia dels triomfadors d'aquesta aventura, és a dir, aquella part de nouvinguts que malgrat les dificultats va arrelar al país, va passar per la vicaria i, en definitiva, va contribuir al redreç demogràfic del Maresme.

Malgrat tot, el destí professional de molts d'aquests forasters no estava ni molt menys predeterminat. Encara que molts d'ells sabien que disposaven d'una xarxa de coneguts, de veïns i de familiars que els donarien un cop de mà, la vida d'aquests francesos va estar marcada pels obstacles i la improvisació. Així, des del punt de vista de l'ofici exercit, s'observen dues pautes de comportament específiques.

En primer lloc, consignem l'immigrant que, una vegada arribat a terres catalanes, exerceix feines poc qualificades, és a dir, treballa com a mosso, rabadà, criat o jornalero. Malgrat que al llarg dels anys podia haver anat canviant de patrons, sempre desenvolupa les mateixes tasques. És el cas de Raimon Mas, que va venir des del bisbat de Lombés cap a Teià als quinze anys d'edat. Durant els més de vint-i-cinc anys que portava residint a la comarca, un dels testimonis aportats per Mas explicava que:

«l'ha tingut a sa casa com a treballador mes de sis anys, la resta d'anys lo ha vist estar ab altres pagesos de la parròquia de Teia sense tornar a Franca ninguna volta y asso sap ell perque lo veia de 8 en 8 dies de manera que no podia ser tornat a França i no es casat».²⁷

En altres situacions s'observa que, malgrat haver treballat inicialment com a mosso, criat, rabadà o pastor, en el decurs dels anys alguns d'ells haurien tingut la possibilitat d'aprendre un ofici. Així, un dels testimonis presentats per Pere Reymir, teixidor de lli del bisbat de Càors, que casualment va ser el seu primer amo en terres catalanes, explicava que:

«[en referir-se a Reymir] fon vingut de Fransa, que se assenta per mosso en casa de ell y era minyo de 12 anys y sap ell que de llavors ensa no es tornat mes a Fransa perque ordinariament la vist esta y habita en dita vila a hont ha apres lo offici de sastre».²⁸

En segon lloc, trobem un altre tipus de trajectòria professional que aplega aquells nouvinguts que, una vegada arribats a Catalunya, van entrar en el taller d'un artesà per aprendre un ofici. És el cas de Joan Vera, que declara que «a Vilassar ha apres lo ofici de paraire»,²⁹ Jacob Mata afirma, en referir-se a Guillem

Pou, «que comença a ser carnisser a Mataró i a Argentona»,³⁰ Joan Clausell va entrar a casa de Joan Bonavent per aprendre l'ofici de pedrenyaler³¹ o, fins i tot, Joan Monjonell, «que aprenque lo offici de mestre de casas en ella y sempre lo ha vist residir en ella».³²

La constatació que molts dels immigrants francesos esmentats als expedients d'informació matrimonial havien après l'ofici a Catalunya, ens obre alguns interrogants. Tradicionalment, la historiografia va presentar com a contrapunt l'immigrant jornalero, un altre de qualificat que treballaria com a mestre de cases. En aquest sentit, l'estudi de la trajectòria professional dels artesans ressenyats als expedients d'informació matrimonial, revela que la majoria va arribar a una edat tan jove que difícilment haurien pogut aprendre l'ofici als seus llocs d'origen.

Per tant, contràriament al que s'havia considerat, molts dels mestres de cases que van col·laborar i participar en l'erecció de cases i esglésies a la comarca haurien après l'ofici a Catalunya. Malauradament, es desconeix si els menestrals que van ensenyar un ofici als immigrants francesos eren també de procedència gala.

Amb tot, la lectura dels expedients d'informació matrimonial ha permès apreciar alguns casos d'artesans d'origen francès que van acollir com a aprenents compatriotes seus. Aquest fet confirmaria l'eficàcia d'aquesta xarxa, que permetria entreteixir uns vincles de solidaritat envers aquells membres més vulnerables. Per exemple, Bertran Gausia, sastre de la localitat comenquesa de Stata, assenyala que coneix perfectament Agustí Gell, sastre oriünd també de Stata, i precisa que «ha 12 anys que dit Agell sen vingue de Fransa a Catalunya en casa de ell on ha apres lo offici de sastre».³³ Un altre cas paradigmàtic, ens l'ofereix Lleonart Gamir, mestre de cases del bisbat de Llemotges, que tan bon punt va arribar a Catalunya va entrar a treballar a casa d'un mestre de cases francès.³⁴

Per la seva banda, Francesc Costa no només va aprendre l'ofici de serrador a casa d'un compatriota seu, sinó que, a més a més, aquest artesà provenia d'una localitat situada a una llegua de distància d'on era natural Costa. Ara bé, segons es desprèn de les declaracions de Joan Gasó, el fet d'acollir a immigrants acabats d'arribar era una estratègia recurrent, ja que assenyalava que «haura deu anys que arriba dit Costa a casa de ell y de aleshores ensa han arribat molts fadrins del seu lloch a treballar en casa».³⁵

Al marge d'un treball, els nouvinguts precisaven un lloc on aixoplugar-se. Quan no es disposava de familiars (germans, cosins, oncles o nebots), els immigrants s'allotjaven a casa d'algun compatriota de la seva mateixa localitat o d'una població veïna. Igualment, com indica Salas Auséns, les posades van esdevenir el refugi dels immigrants sense sostre durant algunes temporades,³⁶ així com també els porxos de les cases de pagès. Malgrat això, cal precisar que una part molt important dels nouvinguts va acabar allotjant-se a la casa on havien entrat a treballar ja fos com a aprenent, criat, mosso o bracer.

En aquest sentit, cal destacar el testimoni de Josep Comelles, perxador de llana, que declara que coneix Sampsó Anoll des que era petit i explica que quan vingué de Comenges es va establir a casa seva. Però el més interessant rau en el fet que ambdós provenen de la mateixa localitat comengesa i que Comelles afirma que abans que arribés a Vilassar ja coneixia Anoll i els seus pares i parents.³⁷

Quan no hi havia hagut un contacte previ, cal pensar que la convivència diària acabaria afavorint la creació d'uns vincles d'amistat entre amo i treballador. Una bona mostra de l'arrelament d'aquests lligams, ens l'ofereix el fet que molts d'aquests patrons figurin com a testimonis donant fe de la solteria i de les conviccions religioses del futur contraent. Així, destaquem Pere La Vagoria, del bisbat de Rodés, que presenta com a testimoni Antic Riera, pagès de Teià, el qual afirma que el coneix des de fa vint-i-cinc anys i «que des dels 8 anys que estigue en casa de son pare guardant bestiar i de aleshores ensa sempre lo ha retingut en casa de ell». En aquesta ocasió, copsem que la relació contractual es va prolongar al llarg del temps, fins al punt que el fill de l'antic patró el conserva com a treballador.

Igualment, es detecta que l'immigrant manté una relació d'amistat i de confiança amb el seu antic patró i li recomana la contractació dels nouvinguts acabats d'arribar de França. Així, Joan Tries, pagès de Vilassar, declara que fa deu anys que coneix Guillem Domingo i en un moment de la seva exposició assenyala que:

«may se es exit de Vilassar ni casat en França perque en casa del dit testimoni ha treballat alguns amic i parents de dit Domingo que son vinguts apres de ells y dell se es sabut que era fadri».³⁸

Sens dubte, aquesta pauta de comportament s'hauria d'interpretar des de dos punts de vista. Per una banda, reflectiria els lligams de confiança que s'havien anat forjant entre l'immigrant francès i el seu antic amo, però, per altra, confirmaria l'eficàcia d'aquesta xarxa.

Així doncs, l'exposició de tot aquest reguitzell de trajectòries professionals confirmaria l'existència i l'eficàcia d'aquesta xarxa de relacions entre els immigrants francesos, però, al mateix temps, com la convivència diària va afavorir l'obertura i la incorporació en aquest entramat de relacions a individus catalans. En aquest sentit, el món del treball constituïria un dels mitjans d'integració dels nouvinguts.

L'ITINERARI PER TERRES CATALANES

Tot i que la mostra analitzada permet conèixer les vicissituds d'aquell contingent d'immigrants que va acabar arrelant al Maresme, cal advertir que en alguns casos la destinació final no estava ni molt menys determinada. Semblantment al que succeïa amb la Matrícula de 1637, la lectura dels expedients

d'informació matrimonial proporciona informació sobre el recorregut seguit pels immigrants des que van marxar dels seus llocs d'origen. A grans trets, s'observa quatre grans pautes de comportament.

Així, en primer lloc, trobem aquells nouvinguts que, una vegada arribats al Principat, s'estableixen a una determinada població de la comarca on fan residència continuada. Per exemple, Joan Monforto del bisbat d'Agen declara que «ha 14 anys que es vingut de dit Regne al Principat y sempre es habitat a Dosrius i no es tornat a Fransa».³⁹ Quelcom semblant succeeix amb Joan Laboria, del bisbat de Sant Flor, que confessa que durant els quinze anys que fa que va venir a Catalunya sempre ha residit a Mataró.⁴⁰

Probablement, el fet que un immigrant francès s'establís de forma permanent en una localitat, s'explicaria per l'efectivitat d'aquest entramat de relacions prèvies que li facilitaria una feina i un allotjament. Sens dubte, els anys d'estada a la localitat afavoririen l'enllaç amb una noia de la població. Així, després de disset anys d'estada a Sant Vicenç de Llanvaneres, el francès Joan Lluch va esposar-se amb Paula Llobet, veïna també de Sant Vicenç de Llanvaneres.⁴¹

Dins l'àmbit comarcal, cal destacar l'existència d'un col·lectiu important d'immigrants francesos que es van moure per localitats veïnes, condicionats per les ofertes de feina que se'ls oferia. A tall d'exemple, destaquem el començès Guillem Mata, el qual confessava que, en els setze anys d'estada per terres catalanes, havia residit a Premià, Alella i Vilassar.⁴² Un cas semblant ens l'ofereix Antoni Morella, que va residir a Alella i Tiana⁴³, Bernat Andreu, que va deambular entre Sant Vicenç de Llanvaneres i Mataró⁴⁴, Pere Ferrer, que es va bellugar per Sant Vicenç de Llanvaneres, Mataró i Argentona.⁴⁵

Fora de l'àmbit comarcal, sovintegen els immigrants que, abans o després de fer estada al Maresme, declaren haver residit al Vallès Oriental i el Barcelonès. Per exemple, en el decurs dels divuit anys que feia que havia arribat a terres catalanes, Pere Moles havia residit a Vilassar, Montmeló i Parets.⁴⁶ Per la seva banda, Bertran Cases havia fet estada a Premià, Vilassar i Badalona.⁴⁷ En canvi, Bernat Bris havia viscut a Vallcarca, La Garriga i Vilassar.⁴⁸

Finalment, consignem un altre col·lectiu que, tot i ser molt minoritari, mereix ser ressaltat. En concret, sovintegen els nouvinguts que en la seva singladura cap a «Eldorado peninsular» van fer estada inicial a d'altres territoris. Així, Joan Guiot va declarar que en el seu particular recorregut cap a la terra promesa, primer havia fet estada al regne de Castella per desplaçar-se després cap a Pineda i, finalment, per acabar residint definitivament a l'Arboç.⁴⁹ Igualment, cal ressaltar l'itinerari de Joan Dencos, el qual va dirigir-se inicialment cap a Saragossa, on va estar cinc anys, i des d'on es va dirigir cap a Barcelona i, finalment, va acabar establint-se definitivament a Calella.⁵⁰

LA PERVIVÈNCIA DELS CONTACTES AMB ELS LLOCS D'ORIGEN

La historiografia ha tendit a considerar que el període de màxima aflluència d'immigrants francesos se situaria en el comprès entre mitjan segle *xvi* i primer quart del segle *xvii*. No obstant això, aquests moviments de població eren molt reculats en el temps i un dels seus trets distintius va raure en el seu caràcter esglaonat. Ara bé, en aquesta xarxa migratòria, els temporers i els permanents van exercir el seu rol.

Així, els immigrants establerts a Catalunya tindrien la comesa de proporcionar un treball i un allotjament als nouvinguts. En canvi, els anomenats temporers, aquells francesos que periòdicament anaven i venien des dels seus llocs d'origen cap a Catalunya, serien els encarregats de captar els potencials immigrants, encoratjant-los a emprendre el viatge cap a «la terra promesa». Sens dubte, el relat dels èxits aconseguits per aquell veí, conegut per tothom, que havia marxat uns anys abans de la localitat i s'havia establert a Catalunya, tenia una feina, havia aconseguit amb grans esforços la tinença d'una casa i, amb una mica de sort, una parcel·la de vinya, es convertiria sense cap mena de dubte en tot un estímul per als futurs immigrants i contribuiria a forjar el mite d'«Eldorado català».

Així mateix, aquests temporers, amb el seu anar i venir, esdevindrien l'enllaç entre l'immigrant i la seva família d'origen. Igualment, gràcies a aquests immigrants i als que havien abandonat per primera vegada la seva localitat de procedència, el francès establert a Catalunya rebia notícies dels seus pares, germans, esposa, fills, amics i coneguts. Al seu torn, el retorn de l'immigrant al seu lloc d'origen serviria perquè els familiars i amics tinguessin novetats del familiar absent.

Per la seva banda, els expedients d'informació matrimonial constitueixen un exemple paradigmàtic de fins a quin punt aquesta xarxa de contactes va ser instrumentalitzada per demostrar la solteria del futur marit. Així, Bernat Castany, del bisbat de Comenges i resident a Mataró, aportava com a testimoni un francès, Ramon Buxareu, el qual indicava que

«coneix a Benet Castany porque del lloch de hont es ell al lloch de dit Bernat Castany no y ha mes de un quart de llegua y coneixia a son pare y viu sa mare y no es estat casat en Fransa ni en altra part y aso ho sap porque divendres propassat ha fet 15 dies que partiren de Fransa ab Joan Castany [germà de Bernat Castany] y parlaren ab la mare de Bernat Castany y axi saberen molt be que no es estat casat y que fa 4 anys que no es vingut».⁵¹

Un altre cas significatiu ens l'ofereix Joan Destuga, un dels testimonis presentat per Jordi de Fermat, forner de Calella, que afirma que

«tots dos son naturals del mateix lloch Aux Regne de França y lo coneix des que te record y se tractaran los dos essent minyons en dit lloch ab molta amistat porque estaven junts en un mateix carrer y se recorda be ell. Dit Jordi sen vingue

des de Fransa a esta terra ara alguns sis anys i mig i que quan parti de alli era un fadri no casat i bon cristia i sap que mai no es anat a França porque feia un any i mig que ell sen vingue de Fransa a esta terra y antes de partir de dit lloch de Aux se informa be dels parents de dit Jordi i sap del cert que no era casat»".⁵²

En altres ocasions, no es fa esment a una persona en concret, sinó al fet que coneix diversos immigrants oriünds de la mateixa localitat o d'una població veïna que han confirmat la solteria del futur contraent. Per exemple, Jacobus Riera, pagès de Premià, afirma, en referir-se a Domingo Sampso, taverner de Comenges que

«fa més de 20 anys que el coneix lo qual ha estat en casa de ell y en ser arribat a Premià y despres lo ha vist ab altres pagesos de la mateixa parroquia. Ha alguns 2 anys que esta a Barcelona tenint taverna y sap que no es tornat a Fransa porque veia a lo dit Domingo Sampso tan sovint que no podia ser tornat en Fransa y que vingue era de edat de 13 anys no podia ser casat i que si ho fos ell ho sabia per haver tractat i parlat moltes voltes ab persones del seu lloc».⁵³

Tots els exemples exposats evidencien com són els familiars i veïns els encarregats de proporcionar informació sobre el futur nuvi. De la mateixa manera, disposem d'altres casos en què és el propi immigrant que, per mitjà del seu retorn puntual o el seu anar i venir, és l'encarregat de mantenir el contacte amb el seu lloc d'origen. Amb tot, en el decurs dels anys, les absències van esdevenir més dilatades i les visites més breus. En aquest sentit, a la Matrícula de 1637 sovintegen els casos de forasters casats a França que confessen que porten dos, quatre i, fins i tot, sis anys sense haver anat a visitar l'esposa i la família.

Igualment, cal mencionar aquells casos en què el futur contraent reconeix haver retornat al seu lloc d'origen. En aquestes circumstàncies, els viatges es caracteritzaven per la seva extraordinària brevetat, no més de quinze dies, tres setmanes o un mes, a tot estirar. Sovint, el retorn s'explicava per la necessitat de rebre la part de l'herència que li corresponia, és el cas de Joan Vera del bisbat d'Auch, afincat a Vilassar⁵⁴; o bé per visitar la família i recollir la llicència per poder-se casar a Catalunya, és el cas de Pere Casamajor del bisbat de Tolosa⁵⁵.

Des del punt de vista de la comunitat receptora, la lectura no solament dels expedients d'informació matrimonial, sinó, fins i tot, d'altres tipologies documentals (partides de matrimoni, testaments i capítols matrimonials) permet detectar la presència d'immigrants francesos que actuen com a testimonis de compatriotes seus. Així, en la partida de casament de Nicolau Sentaman, carnisser de Normandia, amb Maria Nouvet, també de Normandia, l'any 1647, s'esmenta com a testimonis francesos naturals de Normandia, Lorena i Carcassona.⁵⁶ Per la seva banda, en l'enllaç de Joan Pujol, mestre de cases de Claramunt, amb Maria Colonna d'Argentona l'any 1697, figuren com a presents Joan Verats i Pere Losa, ambdós francesos.⁵⁷ I l'any 1623, en el testament de Joan Cabe, treballador d'Arnauguillem, són mencionats com a testimonis Domingo Bernadet i Bertran

Bernadet, ambdós francesos, també oriünds d'Arnauguillem.⁵⁸ L'any 1673, en el testament de Francesc Bonach, fill del francès Pere Bonach, són cridats com a assistents a l'acte dos francesos d'Alella, Joan Verder i Guillem Saurach.⁵⁹

Aquest fet no ha de sorprendre, ja que si la immigració s'articulava en forma de xarxa (viatjaven junts i aprenien l'ofici a casa de francesos) resulta versemblant que, una vegada establerts en terra estrangera, tractessin de mantenir viu el cordó umbilical que els unia amb els seus llocs d'origen.

En aquest sentit, cal esmentar l'arrelament d'enllaços entre immigrants francesos. A tall d'exemple, mencionem els casos de Joan del Hom de Comenges amb Magarida Tarusa del comtat de Foix⁶⁰, de Joan Berber de Càors amb Joana Grau del bisbat de Comenges al 1581,⁶¹ o de Ramon Andinyach del bisbat de Comenges amb Joana Botega de Tolosa al 1609.⁶² Igualment, són dignes de menció els enllaços entre immigrants de primera generació amb filles d'immigrants ja arrelats al territori. En aquest sentit, disposem de nombrosos exemples: Joan Gramunt de Comenges casat amb Caterina Roure, filla de Joan Roure de Comenges al 1650⁶³, Pere Homs de Comenges amb Beatriu Bufartigas, filla de Joan Bufartigas de Comenges al 1659⁶⁴, Joan Pere Dextent de Comenges amb Maria Madanch, filla de Pasqual Madanch al 1683⁶⁵ i Simon Sarlabos, també de Comenges, amb Anna Dardenya, per citar-ne alguns.⁶⁶

Al marge d'emparentar amb famílies oriündes de França, sobresurt l'abundància de compatriotes de la mateixa localitat o dels contorns en qualitat de testimonis en els expedients d'informació matrimonial. Segons es desprèn de la font consultada, hi havia tants immigrants francesos disseminats per la comarca que resultava relativament fàcil presentar com a testimoni un compatriota que corroborés el seu celibat. Per exemple, Joan Calvet de Vilassar aporta com a testimoni Antoni Mas, que declara ser natural d'una població situada a mitja llegua d'on era originari Calvet.⁶⁷

La bibliografia ha considerat que un dels factors explicatius de l'èxit d'aquesta immigració, al marge d'una situació econòmica problemàtica en les seves àrees d'origen estudiada per Nadal i Giralt i per molts altres historiadors, seria l'existència d'una tradició migratòria prèvia. En aquest sentit, el fet que el pare, un oncle, un germà o un cosí s'hagués desplaçat en alguna ocasió cap a Catalunya, tindria un efecte multiplicador. En línies anteriors, ja s'ha mencionat la importància percentual dels matriculats que comptaven amb algun parent a Catalunya i, fins i tot, a la mateixa comarca. Igualment, als expedients d'informació matrimonial sovintegen els casos d'immigrants amb algun familiar a Catalunya. A mode d'exemple citem Joan Dencos, que aporta com a testimoni un cosí germà⁶⁸, Margarida Tarusa també un cosí germà⁶⁹ o Alexandre Ponsola un oncle.⁷⁰

El resultat final seria una densa xarxa d'immigrants francesos concentrats en un nucli i, a partir d'aquí, una dispersió per tota la geografia catalana. Aquesta distribució estaria fortament condicionada per les oportunitats laborals. Un cas

paradigmàtic, ens l'ofereix Joan Cluxart de Caldes d'Estrac, que tenia un cosí a Sant Celoni (Vallès Oriental), un nebot a Caldes d'Estrac, dos a Llanerxes i tres més en algun indret de Catalunya.⁷¹

Si fins ara s'han anat enumerant els avantatges d'aquesta immigració en xarxa entesa com un mecanisme afavoridor de la integració laboral i social, cal tenir en compte que també va presentar la seva creu. Així, des d'una perspectiva de llarga durada, aquest fenomen va afavorir la ralentització del procés d'integració. Ja hem pogut apreciar com molts d'ells tenien com a cap i com a companys de feina immigrants d'origen francès. Disposaven de familiars disseminats per la zona i, a l'hora de casar-se, van tendir a contraure esposalles amb franceses o bé amb descendents de franceses. Paral·lelament, molts dels seus amics destacaven per ser oriünds de les mateixes localitats o de poblacions veïnes que s'havien desplaçat a Catalunya uns anys abans i, finalment, comptaven amb veïns i coneguts amb qui havien compartit l'experiència del viatge cap a la seva terra promesa.

Sens dubte, una bona mostra d'aquesta tendència a relacionar-se entre ells, ens l'ofereix la constitució i consolidació de confraries gestionades únicament per francesos. Pel que fa al Maresme, la documentació menciona la presència d'una confraria de «francigenos» a l'altar de Sant Sebastià i Sant Roc l'any 1591 a Mataró⁷², una «Illuminatio strangers» a l'altar de Sant Sebastià de Teià l'any 1602⁷³, una confraria dels estrangers sota l'advocació de sant Marçal l'any 1612 a Canet de Mar⁷⁴, una confraria de francesos a l'altar de Sant Jaume de Vilassar⁷⁵ i, finalment, una confraria consagrada a sant Roc a l'altar del mateix nom a Pineda.⁷⁶

Malaauradament, disposem de referències escadusseres i ens manca una relació dels confreres inscrits en aquestes agrupacions. Amb tot, si es té en compte que una organització d'aquest tipus requeria un nombre considerable de persones i que sovint les associacions religioses integrades per francesos s'han localitzat a pobles petits que no comptaven ni tan sols amb una confraria o il·luminació paral·lela de gent del país, cal concloure que el fenomen migratori fou també molt intens a la part interna de la diòcesi barcelonina parafrasejant Nadal i Giralt.⁷⁷

Cal remarcar el petit retard cronològic que es produeix en l'aparició de les esmentades organitzacions religioses respecte a la fase àlgida del cicle migratori. Mentre que els llibres de visites coincideixen a registrar-ne el seu naixement entorn de l'any 1600, el moment de màxima afluència de francesos s'ha de situar uns quants anys abans, entre 1540 i 1580. Tanmateix, aquesta demora és perfectament explicable si es té en compte que havia de passar un cert temps entre l'arribada dels immigrants i el moment que s'organitzaven.

Al marge de la constitució de confraries a mans franceses, un altre exemple d'aquesta tendència a relacionar-se entre ells va ser la proliferació de tombes i nínxols destinats a soterrar francesos. N'hi ha de documentats a Vilassar, Sant

Andreu de Llavaneres i Cabrera; en canvi, a Alella, Argentona, Premià i Teià, es desconeix si n'hi va arribar a haver, tot i que no es descarta, ja que la proporció de francesos va ser molt superior a la d'aquestes localitats.

Per tant, malgrat que a curt termini l'arrelament d'aquesta immigració en xarxa va esdevenir molt positiva pel fet d'oferir feina, allotjament i una xarxa de contactes al nouvingut, a la llarga va presentar alguns clarobscurs. Entre aquests, caldria esmentar la ralentització de la integració dins la nova comunitat receptora, la configuració de confraries i tombes i, en certa manera, l'arrelament del fenomen dels guetos. Tot plegat, va acabar generant recels i suspicàcies entre la societat d'acollida envers aquell col·lectiu que arribava a treballar a terres catalanes i no s'integrava.

CONCLUSIÓ

Així doncs, el buidatge de la sèrie d'expedients d'informació matrimonial ha permès aproximar-se a l'estudi de la immigració francesa des d'una perspectiva diferent. Tradicionalment, la historiografia s'havia centrat en quantificar aquest moviment demogràfic, analitzar les zones de procedència, l'ofici exercit, la cronologia de les seves arribades, així com les causes d'aquests moviments a partir de la lectura de la bibliografia dels llocs d'origen. Amb tot, ens mancava conèixer com es va articular aquesta immigració des d'un punt de vista més sociològic.

En qualsevol cas, l'anàlisi d'aquesta tipologia documental ha evidenciat que al Maresme aquesta onada immigratòria es va articular en forma de xarxa, tal com ho demostra el predomini de determinades localitats del Migdia francès a algunes poblacions de la comarca, la presència de testimonis francesos que són oriünds de la mateixa localitat francesa que el futur contraent, així com el matrimoni entre francesos o entre francesos de primera i segona generació. Però, al marge de demostrar l'existència d'aquest entramat de relacions interpersonals, la seva anàlisi ha permès constatar-ne l'eficàcia i fortalesa.

Així, els nous immigrants eren guiats durant el viatge cap a terres catalanes per un immigrant més experimentat, que s'encarregaria de portar-los cap al nou lloc de destinació i proporcionar-los una feina i una casa on allotjar-se. Significativament, molts dels nouvinguts van entrar a treballar com a aprenents a cases de menestrals d'origen francès. Una vegada assentats a la nova comunitat receptora, la convivència diària amb l'amo, els companys de feina i els veïns afavoriria la consolidació d'una extensa i densa xarxa de relacions en què s'hi barrejarien catalans i francesos.

Ara bé, tot i els avantatges que va suposar l'existència d'una immigració esglaonada, ja que el nouvingut era acollit a la nova comunitat per aquells compatriotes que ja feia un temps que hi vivien, des d'una perspectiva de llarga durada va presentar algun contratemps. Així, es considera que va afavorir la

configuració d'un cert fenomen de guetos. Molts d'ells treballaven com a aprenents en tallers de francesos, van tenir com a amics, companys de feina i, fins i tot, com a esposes compatriotes seus, van formar part de confraries gestionades per francesos i, a més, en determinades localitats s'ha documentat l'existència de nínxols destinats a soterrar els francesos morts a la població. Tot plegat, va provocar la ralentització del procés d'integració, la qual cosa va afavorir al seu torn l'aflorentament dels recels i les suspicàcies en el si de la comunitat receptora.

Alexandra Capdevila Muntadas

NOTES

- 1.- ROCÍO GARCÍA ABADA, «Las redes migratorias entre el origen y la Ría de Bilbao a finales del siglo XIX. Una aproximación metodológica», *Revista de Demografía Histórica*, núm. XX (Madrid 2002), 21-51.
- 2.- GARCÍA, «Las redes migratorias», 21-51.
- 3.- GARCÍA, *ídem*, 21-51.
- 4.- JORDI NADAL; EMILI GIRALT, *La population catalane de 1553 a 1717. L'emigration française et les autres facteurs de son développement* (París 1960); NADAL, GIRALT, *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVI* (Mataró 1966); VALENTÍ GUAL VILÀ, *Gavatxos, gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna (El cas de la Conca de Barberà)* (Barcelona 1991); CARLES MILLÀS CASTELLVÍ, *Els altres catalans dels segles XVI i XVII: la immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria* (Barcelona 2006); ENRIC SUBIÑÀ COLL, «La immigració francesa al Maresme Central durant la segona meitat del segle XVI», *XX Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2003), 81-89; ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS, «La immigració francesa al Maresme durant els segles XVI i XVII. Un exemple de distribució territorial en una comarca diversa», *Revista Pedralbes*, núm. 28 (Barcelona 1998), 871-886.
- 5.- JOSÉ ANTONIO SALAS AUSÉNS, *En busca de El Dorado. Inmigración francesa en la España Moderna* (Bilbao 2010); ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS, «Les xarxes de sociabilitat dels immigrants francesos establerts a Barcelona», *XI Congrés d'Història de Barcelona. La ciutat en xarxa* (Barcelona 2009); http://w110.bcn.cat/ArxiuHistoric/Continguts/Documents/Fitxers/XI%20CONGRES_capdec.pdf [5/11/2012]; «Les xarxes de sociabilitat dels immigrants francesos establerts a la comarca del Maresme durant el segle XVII», *XXIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2008), 143-160; «La importància de la immigració en red como mecanismo de integración en la sociedad de acogida. La inmigración francesa en Cataluña durante los siglos XVI y XVII», *Congreso de cultura y patrimonio de los Pirineos. Los Pirineos en red* (Graus 2012). En premsa.
- 6.- SALAS, *En busca de El Dorado*.

- 7.- SALAS, *En busca de El Dorado*, 30-31.
- 8.- CAPDEVILA, «Les xarxes de sociabilitat».
- 9.- Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA). Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1.
- 10.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 72. Francesc Samlana del bisbat de Llemotges amb Magdalena Barba de Mataró. 1617.
- 11.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 67. Joan Robert, francès, amb Gabriela Serra d'Argemone. 1610.
- 12.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 74. Joan Roger del bisbat d'Agen. 1619.
- 13.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 72. Pau Gendre del bisbat de Rius, amb Eulàlia Santpere de Mataró. 1617.
- 14.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 28. Francesc Guillo del bisbat de Llemotges amb Caterina Verma. 1591.
- 15.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 42. Joan Badia del bisbat de Comenges amb Maria Bellvey de Sant Vicens de Llançà. 1593.
- 16.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 42. Domingo Deusachs del bisbat de Comenges amb Eulàlia Cassanyes de Mataró. 1597.
- 17.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 75. Antoni Lanes del bisbat de Càors amb Margarida Gil. 1622.
- 18.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 91. Jaume Cluxart del bisbat de Comenges amb Elisabet Juli de Caldes d'Estrac. 1641.
- 19.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 53. Joan Blanch del bisbat de Comenges amb Elisabet Julià d'Òrrius. 1602.
- 20.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 36. Joan Santa Romana del bisbat de Lombés amb Joana Saberachs del bisbat de Lombés. 1594.
- 21.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 49. Jaume Lestevé del bisbat de Sarlat amb Caterina Ricart del bisbat de Sarlat. 1601.
- 22.- JEAN FRANÇOIS SOULET, *La vie quotidienne dans les Pyrénées sous l'Ancien Régime du XVI au XVIII siècle* (París 1974), 58.
- 23.- JEAN PIERRE AMALRIC, «Franceses en tierras de España: Una presencia mediadora en el antiguo régimen», *I Coloquio Internacional. Los Extranjeros en la España Moderna* (Màlaga 2002), 23-38.
- 24.- J. LORENZO, «Franceses en Valencia en 1674», *I Coloquio Internacional. Los Extranjeros en la España Moderna* (Màlaga 2002), 459.
- 25.- XAVIER TORRES SANS, «Los sin papeles y los otros. Inmigraciones francesas en Cataluña (siglos XVI-XVII)», *Mediterráneo económico*, 347.
- 26.- SALAS, *En busca de Eldorado*.

- 27.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 24. Raimon Mas del bisbat de Lombés resident a Teià amb Francesca Pujol de Barcelona. 1591.
- 28.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 24. Pere Reymir del bisbat de Càors amb Paula Ramon de Mataró. 1589.
- 29.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 5. Joan Vera del bisbat d'Auch amb Rafaela Casals de Vilassar. 1577.
- 30.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 11. Guillem Pou del bisbat de Comenges amb Elisabet Money d'Argentona. 1583.
- 31.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 24. Joan Clausell del bisbat de Rodés amb Joana Roure. 1589.
- 32.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 42. Joan Monjonell del bisbat de Llemotges amb Antiga Cabot de Sant Andreu de Llavaneres. 1597.
- 33.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 24. Agustí Gell del bisbat de Comenges amb Antònia Maior de Sant Andreu de Llavaneres. 1589.
- 34.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 28. Lleonart Gemir del bisbat de Llemotges amb Maria Tarau de Mataró. 1592.
- 35.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 29. Francesc Costa, francès, amb Petronila Pons de Mataró. 1624.
- 36.- SALAS, *En busca de Eldorado*.
- 37.- ADB. Expedients d'informació matrimonial. Caixa 71. Sampsó Anoll del bisbat de Comenges amb Paula Morot de Premià. 1616.
- 38.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 75. Guillem Domingo del bisbat de Comenges amb Jerònima Molina de Vilassar. 1619.
- 39.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 24. Joan Monforto d'Agen amb Eulàlia Colell d'Argentona. 1590.
- 40.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 35. Joan Laboria del bisbat de Sant Flor amb Elisabet Borrull de Granollers. 1594.
- 41.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 35. Joan Lluch del Regne de França amb Montserrat Llobet de Sant Vicens de Llavaneres. 1594.
- 42.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 8. Guillem Mata del bisbat de Comenges amb Margarida Canals. 1582.
- 43.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 35. Antoni Morella del bisbat d'Agen amb Joana Gual de Tiana. 1583.
- 44.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 33. Bernat Andreu del bisbat de Comenges amb Maria Reixach de Mataró. 1593.
- 45.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 35. Pere Ferrer del bisbat de Comenges amb Eulàlia Rabosa d'Argentona. 1594.

- 46.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 11. Pere Molas del bisbat de Comenges amb Constança Poll. 1582.
- 47.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 35. Bertran Cases del bisbat de Lombés amb Eulàlia Agustí de Mataró. 1599.
- 48.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 39. Bernat Bris del bisbat de Càors amb Margarida Creus de Premià. 1596.
- 49.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 24. Joan Guiot del bisbat de Tresde-xampany. 1591.
- 50.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 28. Joan Dencos del bisbat d'Auch amb Àngela Metge de Calella. 1592.
- 51.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 49. Bernat Castany del bisbat de Comenges amb Maria Llorer. 1601.
- 52.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 64. Jordi de Fermat, francès, amb Paula Masjoan de Calella. 1608.
- 53.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 36. Domingo Sampso del bisbat de Comenges amb Caterina Bruguera. 1594.
- 54.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 5. Joan Vera del bisbat d'Auch amb Rafaela Casals de Vilassar. 1577.
- 55.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 5. Pere Casamajor del bisbat de Tolosa. 1602.
- 56.- ADG (=Arxiu Diocesà de Girona). Arxiu parroquial d'Arenys de Munt. Llibre de matrimonis.
- 57.- ADB. Arxiu Parroquial d'Argentona. Llibre de matrimonis.
- 58.- APLL (=Arxiu Parroquial de Llavaneres). Testament de Joan Cabe, treballador d'Arnau-guillem, bisbat de Comenges, afincat a Sant Andreu de Llavaneres. 1632.
- 59.- ACA, Notaria Mataró, T. 1481.
- 60.- APLL. Llibre de matrimonis.
- 61.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 51. Joan del Hom del bisbat de Comenges amb Margarida Tarusa del comtat de Foix. 1601.
- 62.- APVD (=Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt). Llibre de matrimonis. 1609.
- 63.- MASMM (=Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró). Llibre de matrimonis 1650.
- 64.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 3. Pere Homs del bisbat de Comenges amb Beatriu Bufartigas d'Allella. 1659.
- 65.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 6. Joan Pere Dexent del bisbat de Comenges amb Maria Madanch de Vilassar. 1672
- 66.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 12. Simon Sarlabos del bisbat de Comenges amb Anna Dardenya de Mataró. 1683

- 67.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 11. Joan Calvet del bisbat de Càors habitant a Vilassar amb Esperança Balle de Barcelona. 1583
- 68.- ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1.
- 69.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 51. Joan del Hom del bisbat de Comenges amb Margarida Tarusa del comtat de Foix. 1601.
- 70.- ADB. Expedient d'informació matrimonial. Caixa 10. Alexandre Ponsola del bisbat de Coserans amb Maria Puig d'Arenys de Munt. 1679.
- 71.- ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551, quadern 1.
- 72.- JOAQUIM LLOVET, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000).
- 73.- ADB. Visita pastoral, t. 70, f. 110^v.
- 74.- ADG. Visites pastorals, t. 79.
- 75.- APVD, Llibre de la Confraria de Sant Jaume.
- 76.- ADG. U-272, f. 105^v.
- 77.- JORDI NADAL; EMILI GIRALT, *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI-XVII* (Vic 2001), 105.